

Токтогулова Г. Т.

ЖУСУП БАЛАСАГЫНДЫН «КУТ АЛЧУ БИЛИМ» ЧЫГАРМАСЫНДАГЫ ЖАШ КУРАК ТҮШҮНҮГҮНҮН ИЛИМИЙ АНАЛИЗИ

Токтогулова Г. Т.

НАУЧНЫЙ АНАЛИЗ ВОЗРАСТНЫХ ПОНЯТИЙ В ПРОИЗВЕДЕНИИ Ж.БАЛАСАГУНИ "БЛАГОДАТНОЕ ЗНАНИЕ"

G. T. Toktogulova

SCIENTIFIC ANALYSIS OF AGE-RELATED CONCEPTS IN THE PRODUCT ZH.BALASAGUNI "BENEFICIAL KNOWLEDGE"

УДК: 130.02

Ук мени көңүл менен, ак дил менен! [3.72]

Бул макалада Жусуп Баласагындын “Кут алчу билим” чыгармасындагы жаштык темасына илимий өңүттө баа берилди. Илимий изилдөөлөргө таянуу менен жаш курак маселеси философиялык аспектиде анализденди. Бул чыгарманы илимий өңүттө анализдөө мезгил зарылдыгы экендиги белгиленди.

Негизги сөздөр: жаштык, жаштар, социо-маданий субъект, демография, социалдык статус, карылык, өмүр, жаштык, үй-бүлө, балалык, маданият, социалдашуу, социалдык-психологиялык касиет, жоопкерчилик.

In this article the subject of young people was valued in scientific aspect. In this article on the scientific aspect of the estimation of the theme of youth in the work Zhusup Balasagun. The canopy on the research, the young generation proylema was analyzed on the philosophical aspect. It is noted that the analysis of the work of the scientific mainstream is timely.

Ключевые слова: возраст, молодежь, социо-маданий субъект, демография, социалдык статус, старость, жизнь, молодость, семья, детства, культура, социализация, социально-психологическая качества, ответственность.

In this article the subject of young people was valued in scientific aspect. In this article on the scientific aspect of the estimation of the theme of youth in the work Zhusup Balasagun. The canopy on the research, the young generation proylema was analyzed on the philosophical aspect. It is noted that the analysis of the work of the scientific mainstream is timely.

Key words: age, youth, socio-Madani subject demographics, sotsialdyk status, age, life, youth, family, childhood, culture, sotsiolizatsiya, social and psychological qualities, responsibility.

Жаштык геосаясий мейкиндиктеги демографиялык маселелердин бири. Бул түшүнүктү анализдөөдө жаштар, жаштык, жашоодогу жаш курак түшүнүктөрүнө негизденебиз. Анткени бул түшүнүктүн айланасындагы маселелерге көптөгөн изилдөөчүлөр көңүл буруп, биздин эл да чете калбастан, карапайым кыргыз элинде алдыңкы прогресивдүү ойчулдар оозеки жана жазуу түрүндө бир топ философиялык пикирлерди жаратышкан. Алардын арасында орто кылымдын чыгаан ойчулу Жусуп Баласагын туруп, анын «Кут алчу билим» аттуу чыгармасында жаш курак темасы мындайча башталат:

Төрт касиет туурасында баяным,
Оку түшүн маанисине сен анын.
Эй жигит көкүрөгүн үмүт тепкен,

Жаштык – бул курактык мүнөздөмөлөрдүн жыйындысы, социалдык абалдын өзгөчөлүктөрүнүн жана алар тарабынан шартталган башка социалдык психикалык касиеттер менен шартталган социалдык демографиялык топ же социо-маданий субъект. Жашоодогу жаштык кез субъективдүү жана объективдүү факторлордун жыйындысы болуп, анын натыйжасында инсандык сапаты, жаштардын социалдык статусу, үй-бүлөсү, билими, эмгектенүүсү, айлана чөйрө менен болгон мамилеси калыптанат. Бул көрүнүштү чыгаан ойчул Жусуп Баласагын:

Терс кетпей адилеттин жолун жолдо,
Жаштыкты кор тутпагын турса колдо.
Жаштык өтөт көз ирмемде-баалай бил,
Кармасаң да өмүр бүтөт-билип жүр.
Жаштыгыңды болбос ишке коротпо,
Тобоо кылып, жаман ойду жолотпо.
Кайда жаштык! Кээде катуу өкүнөм,
Пайдасы эмне, сөздү бүттүм эми мен [3.72].

Жаштар социо-маданий субъект болуп, белгилүү касиетке жана сапатка ээ, коомдо жана маданиятта ээлеген орду бар, белгилүү социо-маданий ролду аткаруучу инсандар. Жаштык түшүнүгүн изилдөөдө:

1. Жаштар, белгилүү курактагы адамзаттык муун
2. Жашоодогу жаштык кез деп бөлүп кароого болот.

Жаштар, жаштык, жаш курак диалектикасы катары жаштар темасын илимдин бардык тармагы анализге алат. Маселен, маданияттаануу, саясат таануу, философия, тарых, социалдык-маданий, социалдык-психологиянын изилдөө объектиси болуп жаш курак маселесин изилдейт. Жаштыктын субкультурасынын өзгөчөлүгүн, жаштыкты изилдөөнүн эволюциясын, жаштарга болгон мамиленин социалдык саясатын изилдөө бүгүнкү күндөгү актуалдуу маселелерден. Кыргызстандагы үй-бүлө жана алардын балдары, чет өлкөдөгү жаштар жана алардын үй-бүлөлүк проблемалары, маданияттын жаңы потенциалынын, чыгармачылык негиздеринин жана жаңы ыкмаларынын аспектисинде каралуусу шарт.

Жаштарга берилген алгачкы аныктамалардын бири В. Т. Лисовский: «Молодежь-поколение людей, проходящих стадию социализации, усваивающих образовательные, профессиональные, культурные и другие социальные функции» [1.dissert.com/content/molodost-]. Жаштардын негизги белгиси курак, социалдашуу, функция. Ал эми И.С.Кондун пикирине ылайык, жаштар: «социально-демографическую группу, выделяемую на основе совокупности возрастных характеристик, особенностей социального положения и обусловленных теми и другими социально-психологических свойств» [1.dissert.com/content/molodost-].

Бул жердеги негизги акцент куракка, социалдык-экономикалык факторлорго, ошондой эле жаш курактын социалдык-психологиялык касиетине негизденет. Ал эми бул көрүнүш Жусуп Баласагынды:

Кимдин жашы кырктан өтсө болжолу,
Жаштык менен кош айтышып койгону.
Карып калдым, элүүдө менин жашым,
Капкара кундуз эле, аккуу башым...
Алтымыш «кел бери» деп үндөп турат,
Барармын жыгылбасам жолдон сулап!
А кийин, алтымыштан ашкан адам,
Жай өтүп, суук кышка кирет анан [3.72].

Батышта жаш курак түшүнүгүн психологиялык багытта анализдөөгө чоң көңүл бурулган. Маселен, англиялык окумуштуу Саймон Фрис «Жаштар социологиясы» деген эмгегинде бул түшүнүктү үч категорияга бөлөт:

1. Балалык мезгилден өспүрүм куракка өтүү;
2. Көз карандылыктан – көз карандысыздыкка же жоопкерчиликсиздиктен – жоопкерчиликтүүлүккө өтүү;
3. Жетилген курак.

В.Т.Лисовский жана И.С.Кондун пикирине ылайык, жаштык – курак рамкасын жана социалдык статусу камтыган жана социалдык-психологиялык өзгөчөлүккө ээ жашоо циклинин этабы.

Советтик мезгилдеги окумуштуулардын эмгектерин анализге алсак, алар жаштар маселесин: социалистик жашоо образынын негизинде аныктап, ошол жашоо образдын калыптануу факторлорун, шаардык жана айылдык жаштардын ортосундагы айырмачылыкты жоюу аракеттерин колго алышып, буржуазиялык жашоо образынын калдыктарына каршы

күрөшүүгө аракеттенишкен. Ошондой эле негизги көңүлдү эмгек, окуу, саясий, үй-бүлөлүк нукка бурууга акцент жасалган. Орус окумуштуулары жаштар маселесине төмөндөгү багытта көңүл бурган: социалдык жана буржуазиялык жашоо образында, башкача айтканда жаштардагы оң-терс өзгөрүүлөр, заманбап жашоо образынын негизинде калыптануусу жана коомдун өнүгүү перспективасына ылайык калыптануусу негиздүү багыттардан болуп саналса, алар менен канаатташ жашаган кыргыз элинен чыккан ойчулдар да бул маселеден чете калбай, өз ойлорун ортого салышкан.

Ошентип, жаш курак маселесин бир гана Батыштын эле окумуштуулары эмес орто кылымдагы кыргыз элинин ойчулдарынын ичинен Жусуп Баласагынды бөлүп көрсөтүүгө болот, ал өз чыгармаларында:

Отузда чогултканың-элүүдө жок,
Алтымышта не калып, эмне болот!
Элүү жашым-сага барбы жазганым?
Кай күнөөмө кырсык айдап баштадың?
Жаш кезимде бары кубанч, күлкү эле,
Эми ичкеним-уудай ачуу бир неме!
Ийилбес жебе элем, жаадай болдум,
Жүрөгүм учкан жебе, толбойт ордум.
Жаш кетти карылыкка берип кезек,
Бул үлүш менден өтүп сага жетет.
Жардам бер акыйкатчым, көңүл бушман-
Карыдым, жылдар мага болду душман!
Чидерсиз түз басалбай чалыштаймын,
Байкушмун, көз начарлап көрбөй калдым.
Күлкү жок, көкүрөктөн жалын өчтү,

Чакырба, күтпө эми-жаштык өттү[3.72]– деп, тоодой ойду томуктай сөзгө ширетип, кийинки муунга калтырып кеткен. Анын чыгармаларынын актуалдуулугу орто кылым доорунда жазылгандыгына карабай, азыркы заман менен үндөш.

Адабияттар:

1. Лисовский В.Т. Концепция воспитательной работы со студентами ВУЗов. СПб. 1997.
2. Философский энциклопедический словарь, М. «Советская энциклопедия», 1983, с. 384.
3. Жусуп Баласагын «Кут алчуу билим» Москва «НИК» 1993, 72-73-беттер.

Рецензент: д.ф.н.,доцент Токоева Г.С.